

Nr 238.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående vissa Aktiebolaget Jordbrukarbanken berörande frågor; given Stockholms slott den 13 maj 1929.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Nils Wohlin.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 13 maj 1929.

Närvarande:

Statsministern LINDMAN, ministern för utrikes ärendena TRYGGER, statsråden LÜBECK, WOHLIN, BESKOW, LUNDBIK, BORELL, VON STEYERN, MALMBERG, LINDSKOG, BISSMARK, JOHANSSON.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Wohlin, anför följande:

I skrivelse nr 64 anmälde 1923 års riksdag, att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts proposition nr 136, å riksstaten för budgetåret 1923/1924 under utgifter för kapitalökning och rubriken »statens aktier» anvisat ett anslag, att utgå av lånemedel, av 15 miljoner kronor, att efter Kungl. Maj:ts beprövande användas för aktieteckning i ett för övertagande av Aktiebolaget Svenska lantmännens banks rörelse bildat bankaktiebolag.

Riksdagen uttalade härvid, bland annat, att, då riksdagen således ansett sig böra bifalla Kungl. Maj:ts förslag, detta emellertid skett under den uttryckliga förutsättningen, att den aktieteckning i ett bankföretag, som staten på grund av i detta fall föreliggande alldeles särskilda omständigheter ansåge sig böra företaga, icke finge anses innebära ett ställningstagande till

Bihang till riksdagens protokoll 1929. 1 saml. 202 häft. (Nr 238.)

den omstridda frågan om statens drivande av affärsbanksverksamhet. I anslutning till denna ståndpunkt ville riksdagen också såsom sin åsikt uttala, att oktroj för den nya banken borde begränsas till en tid av sex år utöver den del av löpande år, varunder banken kunde vara i verksamhet. Före oktrojtidens utgång borde riksdagen beredas tillfälle att taga ställning till frågan om bankens fortsatta bestånd. Slutligen ville riksdagen ej underlåta framhålla, att ett statsingripande i förevarande fall under inga omständigheter finge anses innebära ett erkännande av statens skyldighet att i allmänhet garantera insättarnas medel.

Kungl. Maj:t uppdrog härefter, dels den 23 mars 1923 åt Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 att medverka vid avvecklingen av Aktiebolaget Svenska lantmännens bank bland annat genom garanti för teckning och belåning av aktier till högst 5 miljoner kronor i det bankaktiebolag, som vore avsett att bildas för övertagande av Aktiebolaget Svenska lantmännens banks rörelse, dels den 28 mars 1923 åt statskontoret att för statens räkning verkställa teckning av aktier i det under bildning varande bankaktiebolaget till ett belopp av 15 miljoner kronor.

På framställning av bankens stiftare meddelade Kungl. Maj:t den 6 april 1923 tillåtelse för ett aktiebolag med firma Aktiebolaget Jordbrukarbanken att, under förutsättning att bolaget övertog den bankrörelse, som dittills utövats av Aktiebolaget Svenska lantmännens bank, intill utgången av år 1929 driva bankrörelse. Enligt den i samband härmed av Kungl. Maj:t fastställda bolagsordningen för Aktiebolaget Jordbrukarbanken skulle bankens grundfond utgöra minst 20 miljoner kronor och högst 30 miljoner kronor samt fördelas i aktier, lydande å 100 kronor.

Sedan det mot minimikapitalet i den nya banken svarande antalet aktier, 200,000 stycken, tecknats, kom banken till stånd enligt beslut vid konstituerande stämma den 14 april 1923. Av nämnda antal aktier tecknade statskontoret för svenska staten 150,000 och Aktiebolaget Dur, ett dotterbolag till Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922, 49,981. Enligt beslut av 1928 års riksdag förvärvades sedermera för statsverkets räkning även den aktiepost om 49,044 aktier, som då tillhörde Aktiebolaget Dur. Av hela antalet aktier i banken, 200,000, äger staten sålunda för närvarande 199,044.

På förslag av Kungl. Maj:t förklarade 1928 års riksdag, att från dess sida invändning ej mötte mot fortsättande av Aktiebolaget Jordbrukarbankens rörelse efter utgången av år 1929. I den skrivelse, varmed riksdagen anmälde detta beslut, uttalade riksdagen, att i fråga om oktroj för berörda bankverksamhet, enligt riksdagens mening, icke föreläge skäl att påkalla prövning i annan ordning, än vad som gällde beträffande oktroj för övriga banker. I samma skrivelse yttrade riksdagen tillika, att den, i anslutning till vad departementschefen i propositionen i ämnet anförde, ansåge, att Kungl. Maj:t och riksdagen vore oförhindrade att under oktrojtiden besluta de förändringar med avseende å statens ställning som aktieägare i banken, som kunde befinnas lämpliga.

I samband med anmälan av sistnämnda riksdagsskrivelse beviljade Kungl. Maj:t den 9 november 1928 Aktiebolaget Jordbrukarbanken oktroj under ytterligare tio år eller intill utgången av år 1939.

Den 20 sistlidne april meddelade mig ordföranden i Jordbrukarbankens styrelse, att under intrycket av den oro, som vållats av vissa sparbankers och Aktiebolaget Stockholms hypotekskassas iråkade obestånd ävensom av vissa uttalanden i pressen, uttagningar under de närmast föregående dagarna ägt rum å insättarräkningar i banken i betydligt mer än normal utsträckning, och att, om sådana uttagningar skulle fortsätta och eventuellt taga ökad omfattning, detta förhållande icke kunde annat än ingiva vissa farhågor med hänsyn till bankens verksamhet.

I anledning härav anmodade jag bankinspektören att skyndsamt verkställa undersökning av Jordbrukarbankens ställning. Den 29 april tillställdes mig den begärda utredningen.

Med utgångspunkt från bankens ställning den 31 mars 1929 verkställde bankinspektören i denna utredning en approximativ uppskattning av de förluster, vilka kunde befaras uppkomma å Jordbrukarbankens engagemang. Enligt sagda uppskattning kunde nämnda förluster i gynnsamt fall beräknas till 7,350,000 kronor och i ogynnsamt fall till 12,225,000 kronor. För att möta behovet av avskrivningar och risker funnes — förutom under året intjänad vinst — reserverade medel och övertärde å obligationer å tillhoppa 834,000 kronor samt aktiekapitalet å 20 miljoner kronor.

I ett till mig överlämnat protokollsutdrag för den 4 maj 1929 anförde styrelsen för Jordbrukarbanken till belysande av bankens ställning bland annat, att banken vid sin tillkomst fått övertaga Aktiebolaget Svenska lantmännens banks tillgångar efter värden, som visat sig vara betydligt överskattade. Man syntes kunna uppskatta dessa övertärderingar till cirka 12 miljoner kronor, på vilket belopp banken sålunda icke haft någon ränteinkomst, och vilket belopp måste intjänas, innan bankens grundfond motsvarades av effektiva värden. Under de år, som banken drivit sin verksamhet, hade även uppkomna vinster använts för avskrivningsändamål, vilket — anför styrelsen vidare enligt nämnda protokollsutdrag — givetvis icke varit erforderligt, därest ovannämnda överskattning och därigenom förefintlig brist icke förelegat. Bankens vinster, som under normala förhållanden skulle hava varit fullt tillräckliga att lämna skälig ränta å det av staten insatta kapitalet, hade, tack vare den växande omfattningen av bankens rörelse, under de gångna verksamhetsåren uppgått till belopp, som möjliggjort för banken att å övertagna nödlidande engagemang m. m. avskriva cirka 6 miljoner kronor. Den på grund av ovannämnda övertärdering kvarstående bristen syntes kunna uppskattas till 5 å 6 miljoner kronor, beroende på vilken uppfattning man hyste angående framtidsutsiktterna för vissa av de företag, vari bankens nödlidande engagemang vore tillfinnandes.

Sedermåra har bankens styrelse erhållit anmodan att närmare uttala sig

rörande frågan om de större engagemang, som styrelsen fann särskilt betungande för banken, samt angående storleken av de förluster, som styrelsen ansåg dessa engagemang kunna beräknas medföra. I det svar på denna förfrågan, som jag mottagit, har styrelsen förklarat, att styrelsen under ifrågasvarande kategori hänför tre av bankens större engagemang. Huru stora förlusterna å dessa engagemang kunde komma att bliva vore givetvis svårt att beräkna, då detta i väsentlig grad kunde bliva beroende av konjunkturerna inom de olika områden, som berördes av engagemangen i fråga. Därest man ville räkna ytterst försiktigt, ansåge emellertid styrelsen, att förlusterna å dessa engagemang kunde beräknas till sammanlagt 5.5 miljoner kronor. Något omedelbart avskrivningsbehov av denna omfattning föreläge visserligen icke, men försiktigheten krävde, att man räknade med en dylik förlustrisk.

Departements-
chefen.

Genom den värdering av Jordbrukarbankens tillgångar, vilken, på sätt jag nyss anförde, verkställdes av bankinspektören, liksom ock av bankstyrelsens egna uttalanden torde få anses konstaterat, att bankens ekonomiska ställning för närvarande icke är tillfredsställande. Orsaken härtill torde visserligen till väsentlig del vara att söka i den mindre goda beskaffenheten av åtskilliga engagemang, som banken vid sin tillkomst nödgades övertaga från Aktiebolaget Svenska lantmännens bank, och som banken hittills icke lyckats avveckla eller sanera. Därtill torde dock i avsevärd grad även hava bidragit väsentliga utökningar av vissa nyss antydda engagemang ävensom andra affärstransaktioner, som banken efter sitt bildande ingått. Den oro för bankens fortsatta verksamhet, som från insättares sida och på andra håll kommit till uttryck, torde, förutom på en del i tidningspressen framförda uttalanden rörande bankens ställning, i betydande mån vara att återföra på de mellanhavanden, som banken haft med Aktiebolaget Stockholms hypotekskassa.

I den situation, som sålunda inträtt, syntes det mig ofrånkomligt att taga under överbägande de olika möjligheter, som kunde stå till buds till lösande av de uppkomna svårigheterna. Detta framstod för mig så mycket mera angeläget, som banken i vidsträckt omfattning är kreditgivare för den betydelsefulla kooperativa rörelse inom jordbruket, vilken är knuten till Svenska lantmännens riksförbund och dess underavdelningar i skilda delar av landet. De åtgärder, som kunde komma ifråga, hänföra sig antingen till en försäljning av statens aktieinnehav eller till ett förstärkande av bankens ställning genom anstalter av ett eller annat slag.

I avseende å spörsmålet om en eventuell försäljning av statens aktiepost tillåter jag mig erinra, att det var särskilda omständigheter, som föranledde, att staten vid bankens tillkomst inträdde såsom aktieägare i företaget, och att så sent som nästlidet år vid behandlingen av frågan om bankens fortsatta verksamhet från såväl föredragande departementschefens som riksdagens sida förutsattes möjligheten av att, om förlängd oktroj beviljades, Kungl.

Maj:t och riksdagen kunde komma att under oktrojtiden besluta om förändring i fråga om statens ställning som aktieägare i banken.

I syfte att undersöka förutsättningarna för en försäljning, fann jag mig böra träda i förbindelse med representanter för ett antal större och mindre affärsbanker för att utröna, huruvida och på vilka villkor de ifrågavarande bankerna kunde vara villiga att övertaga statens aktiepost. Sedan bankerna — efter det Jordbrukarbankens styrelse på min anhållan berett tillfälle därtill — verkställt en granskning av bankens ställning, avgåvo bankerna anbud på förvärv av statens aktier. Berörda anbud innefattade förbehåll med avseende å överflyttandet av vissa engagemang. Med anledning härav fortsattes förhandlingarna, varvid frågan om betryggande garantier för att jordbrukskooperationen i fortsättningen finge sitt legitima kreditbehov behörigen tillgodosett närmast utgjorde föremål för överläggningarna. Då det emellertid visade sig ovisst, huruvida inom erforderlig tid en för alla parter tillfredsställande lösning särskilt av detta viktiga spörsmål kunde uppnås, fann man sig med hänsyn till ärendets brådskande natur och den långt framskridna tiden samt de fortgående uttagen i banken böra uppgiva tanken på den ifrågasatta försäljningen av statens aktieinnehav.

Den utväg, som därefter återstod för frågans lösning, är, såsom nyss antytts, ett förstärkande av bankens ställning, i den utsträckning sådant finnes påkallat. I detta syfte synes möjlighet böra beredas att efter närmare prövning få avlyftade bankens engagemang med vissa låntagare. En dylik anordning torde lämpligen kunna genomföras sålunda, att engagemangen ifråga överflyttas å Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 till de värden, vartill desamma av Jordbrukarbanken bokförts. Engagemangen böra sedermera efter hand avvecklas av Kreditkassan, i den mån som detta med minsta möjliga förlust för kassan låter sig göra.

Den omfattning, i vilken ett dylikt överflyttande av engagemang bör äga rum, torde få bliva beroende på närmare övervägande. I första hand lärer böra tagas under omprövning att överföra de engagemang, som styrelsen för Jordbrukarbanken åsyftat i sitt i det föregående återgivna uttalande. Sagda engagemang, med avseende å vilka styrelsen, såsom förut omnämnts, uppskattat förlustrisken till 5.5 miljoner kronor, äro, enligt vad jag inhämtat, i bankens räkenskaper bokförda till mellan 9 och 10 miljoner kronor. Påpekas må, att bland dessa engagemang icke ingå Jordbrukarbankens förbindelser med Svenska lantmännens riksförbund och dess underavdelningar. Sistnämnda engagemang torde böra kvarbliva hos Jordbrukarbanken.

Enligt beslut vid 1923 års riksdag skulle Kreditkassan få ikläda sig förbindelser intill ett belopp av 110 miljoner kronor. Efter avveckling av vissa av kassans tidigare engagemang uppgår beloppet av kassans nuvarande förbindelser till sammanlagt omkring 94.4 miljoner kronor. Den utvidgning, som nu ifrågasättes, skulle alltså rymmas inom nyssnämnda belopp av 110 miljoner kronor. Då emellertid 1926 års riksdag i sin skrivelse nr 189 uttalat, att riksdagen utginge ifrån att kassan icke ikläddes nya engagemang

av beskaffenhet att kunna medföra ökad risk för staten, med mindre riksdagens medgivande först inhämtades, torde spørgsmålet om den nu ifrågasatta utvidgningen av kassans verksamhet böra underställas riksdagen.

Därest i enlighet med vad nyss angivits vissa av Jordbrukarbankens engagemang överföras å Kreditkassan, torde följden bliva en ökning av förlusterna å kassans verksamhet. Då det i nuvarande läge icke låter sig göra att med någon säkerhet bedöma, i vilken omfattning en dylik överflyttning kommer att verkställas, eller till vilket belopp förluster därigenom komma att förorsakas, torde för närvarande böra anstå med äskande av medel för förlusternas täckande.

Under åberopande av vad sålunda anförts får jag hemställa, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen att bemyndiga Kungl. Maj:t att, i enlighet med vad i det föregående angivits, till Aktiebolaget Kreditkassan av år 1922 överföra engagemang från Aktiebolaget Jordbrukarbanken.

Med bifall till denna av statsrådets övriga ledamöter biträdda hemställan förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse, bilaga till detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:
Yngve Ericsson.